

Examensarbete i fördjupningsämnet Religion och lärande

15 högskolepoäng, avancerad nivå

Om judar

- en studie om ungdomars föreställningsvärldar och dessas sociala drivkrafter

About Jews

- *a study of adolescents' imaginative worlds and their social forces*

Kassandra Penelope Leyton Topel Cruz

Tack Jason, för att du varit min bästa vän och stora förebild under hela min studieperiod.

Abstract

Följande uppsats handlar om ungdomars syn på judar och antisemitism utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Syftet är att nå en förståelse kring hur ungdomar erfar sin omvärld, såväl för att finna de bidragande faktorerna som leder till fördomar, intolerans och antisemitism som för att utröna vilka erfarenheter de har från sin tid på gymnasiet. Resultatet visar att den föreställningsvärld de fyra intervjuade ungdomarna har, skapats utifrån familj och närmiljö och att antisemitism i hög grad är kopplad till Israel-Palestina konflikten. Vidare pekar resultatet på bristande värdegrundsarbete inom gymnasieskolan.

Nyckelord: *antisemitism, attityder, föreställningsvärld, judar, Malmö, social konstruktion, ungdomar, värdegrund*

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Ämnespresentation	1
1.2 Syfte och frågeställning	1
2. Metod	3
2.1 Val av metod	3
2.2 Urval och tillvägagångssätt	4
2.3 Avgränsning	5
2.4 Etiska överväganden	5
3. Teori och tidigare forskning	7
3.1 Socialkonstruktivism som teoretisk förståelseram	7
3.2 Förklaringsmodeller	8
3.2.1. Definition av antisemitism	8
3.2.2. ”Juden” som tankekonstruktion	9
3.2.3. I ett sociopolitiskt perspektiv	11
3.3 Värdegrundsarbete	13
4. Resultat och analys	16
4.1 Föreställningsvärlden	16
4.2 Diskriminerande attityder och handlingar	18
4.3 Den mångkulturella staden och grupptillhörighet	21
4.4 Nyckeln till tolerans	23
5. Avslutande diskussion	27
Referenser	30
Bilaga	35

1. Inledning

1.1 Ämnespresentation

Under senare tid har en del nyheter och debattartiklar, såväl i svensk massmedia som internationellt, kretsat kring den ökande antisemitismen i Malmö. Två av de dominerande diskurserna är följande: 1) att vårt välfärdssamhälle i kris bidrar till ökad intolerans varpå nationalistiska krafter vinner mark och 2) att den ökande mångfalden med en stor grupp muslimer engagerade i Israel-Palestina konflikten medför ett hat mot judar.

En av lärarnas huvuduppgifter är att värna om att elever blir toleranta och kritiska samhällsmedborgare, och jag anser att det är ett område vi måste prioritera idag. Enligt Skollagen (2010:800) ska utbildningen i gymnasieskolan arbeta för att varje elev ska respektera de mänskliga rättigheterna och de svenska grundläggande demokratiska värderingarna. Inom ämnet religionskunskap ska man arbeta med etiska förhållningssätt och bredda elevens förståelse för människors olikheter. Eleven ska även öka sin förmåga att analysera hur andra människor präglas av religion och utveckla en förståelse för olika sätt att tänka och leva (Lgy11).

Denna uppsats kommer att handla om ungdomar och deras uppfattning om judar, vad dessa föreställningar grundar sig i och hur detta kopplas till antisemitism. Jag har valt att skriva om detta ämne då jag själv har koppling till den judiska församlingen där man ofta erfar hot på nära håll.

1.2 Syfte och frågeställning

Följande uppsats kommer att behandla ungdomars föreställningsvärldar och antisemitism utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, med antagandet att fenomenet antisemitism uppkommer inom ramarna för de strukturer som karaktäriserar det samhälle vi lever i och alltså är beroende av sociala, politiska och ekonomiska faktorer. Därmed kommer tonvikt att läggas vid de sociala krafternas betydelse och inte gå djupt in på de politiska eller ekonomiska faktorerna.

Syftet med denna uppsats är att undersöka ungdomars uppfattning om judar för att försöka få insikt i vilka de bidragande faktorerna är som leder till att antisemitism uppstår bland yngre

människor. Som ovan nämnt har jag själv erfarit hot och även växt upp med att höra negativa kommentarer om judar. Varför är det så normaliserat och vad är det egentligen ungdomar har för tankar om judar? Med denna uppsats vill jag svara på bland annat dessa frågor och förmedla dessa svar till läsaren för att på bästa sätt få en uppfattning om yngre människors tankar och därmed med hjälp av förståelse kunna arbeta för ett bättre samhälle. Jag har också en hypotes om att lärare endast pratar om judar och antisemitism i en kontext som berör Förintelsen och inte som ett aktuellt samhällsproblem.

Uppsatsen kan således delas upp i tre huvudsakliga problemformuleringar:

1. Hur ser ungdomars föreställningar om judar ut?
2. Vilka är drivkrafterna bakom fenomenet antisemitism?
3. Hur följs styrdokumentet i arbetet för att motverka antisemitism inom gymnasieskolan?

2. Metod

2.1 Val av metod

Genom detta arbete vill jag försöka få en inblick i gymnasieelevers syn på judar och antisemitism, hur fenomenet uppkommer och vad ungdomarna har för erfarenhet av frågan i skolarbetet. Utgångspunkten är att vi konstruerar våra egna föreställningar och identiteter genom världen vi lever i. Den lämpligaste metoden utifrån mitt syfte är kvalitativ forskning, där man söker en djupare förståelse av människan och ser sammanhang som helheter, d.v.s. att många olika faktorer påverkar individen. För insamlingen av data har jag valt att göra semistrukturerade intervjuer eftersom det ger möjlighet att föra en dialog och få öppnare svar (Alvehus, 2013:83). På detta vis har jag kunnat minimera risken för statiska svar och respondenterna har haft möjligheten att prata fritt och förmedla sina djupaste tankar. Under intervjuerna upplevde jag att ungdomarna kände sig lite blyga i början. Efter en stund märktes det att de slappnade av och kunde prata mer öppet och bekvämt kring ämnet.

En begränsning med studier baserade på kvalitativa intervjuer är att det endast är ett mindre antal personer man intervjuar och att tillförlitligheten i resultaten kan vara begränsad. En annan utmaning med djupintervjuer är att transkriberingarna är oerhört tidskrävande. En tredje utmaning är hur man framställer och analyserar den insamlade data i empiridelen. Dock är det genom denna metod som man kan sätta fingret på de aspekter jag vill belysa i uppsatsen (Bryman, 2015:413). För att utföra kvalitativa studier för bästa resultat krävs mycket tid för både intervjuer och transkriberingar.

Eftersom jag även ville få en inblick i gymnasieskolors satsningar på studiebesök som verktyg inom värdegrundsarbetet har jag deltagit vid en guidad rundvisning i synagogan, där en grupp på 27 elever deltog och efteråt haft ett personligt samtal med guiden. Då mitt mål var att se vilken skola och klass som gjorde studiebesöket, vilket intresse som fanns bland eleverna och sedan ha ett samtal med guiden gjorde jag en så kallad dold observation. Detta innebär att jag inte presenterade mig (Alvehus, 2013:94) för vare sig eleverna eller läraren som var på plats. Fördelen med dolda observationer är enligt Johan Alvehus att de är användbara för att synliggöra verkligheten på ett sätt som inte hade kunnat göras på samma sätt om man hade gjort en öppen observation. En öppen observation innebär att observatören presenterar sig och berättar sitt syfte för den besökande gruppen (2013:95).

2.2 Urval och tillvägagångssätt

I de semistrukturerade intervjuerna har jag följt en intervjuguide som består av ett fåtal öppna frågor som samtalet centrerats kring. Respondenten har haft möjlighet att påverka intervjuens innehåll och jag har strävat efter att vara aktiv i mitt lyssnande, men även arbetat med följdfrågor (Alvehus, 2013:83). I en kvalitativ intervju läggs fokus på respondentens egna synsätt och uppfattningar. Det är önskvärt att låta respondenten tala utifrån olika perspektiv och riktningar eftersom detta ger kunskap om vad hen upplever vara viktigt. Flexibilitet och följsamhet är nyckelord i en kvalitativ intervju då följdfrågorna är beroende av vad respondenten svarar. Jag har varit ute efter att få så fylliga och detaljerade svar som möjligt (Bryman, 2015:413).

Det empiriska materialet är därför baserat på semistrukturerade djupintervjuer med fyra ungdomar mellan 17-19 år, som går eller precis har gått ut från olika gymnasieskolor i Malmö. Urvalet av respondenter har gjorts utifrån syftet att intervjuva elever från olika skolor, bakgrund och miljöer. Dessa har jag nått via mitt nätverk inom skola och föreningslivet. Intervjuerna har tagit ungefär 35-50 minuter per person. Intervjuerna har gjorts på slumpmässiga platser mellan datumen 19-22/7-2019. Val av plats har respondenterna fått göra själva för att de ska känna sig bekväma och trygga inför och under intervjun. För att vara säker på att få med fullständiga svar har jag gjort ljudinspelningar som jag därefter transkriberat. Jag har även antecknat samtidigt, bland annat citerat intressanta delar av samtalet, exempelvis rasistiska kommentarer eller ovårdat språkbruk.

Jag har inför mina intervjuer använt mig av en intervjuguide där jag har fem stycken specifika frågor jag ställt. Utifrån en intervjuguide har respondenten stor frihet att utforma svaren på sitt eget sätt (Bryman, 2015:415). En intervjuguide kan bäst beskrivas som en kort minneslista över vilka områden eller vilka frågor som ska ställas inför en semistrukturerad intervju. Det som varit avgörande är att frågorna gjort det möjligt för mig att få fram detaljerad information om hur respondenten upplever sin värld. Som tidigare nämnts är även flexibilitet en del av kärnan i semistrukturerade intervjuer (Bryman, 2015:419). Två av ungdomarna hade lite svårare att uttrycka sig än de andra, således är det som Alvehus (2013) beskriver; det är viktigt att lyssna ordentligt och vara beredd på att kunna ställa många relevanta följdfrågor som respondenten förstår.

2.3 Avgränsning

Jag har valt att endast intervjua fyra ungdomar då mitt syfte varit att utföra djupintervjuer för att få en insikt i deras föreställningsvärldar. Jag har även gjort valet att intervjua ungdomar mellan 17-19 år eftersom det är dessa ungdomar som antingen ska börja sitt sista år på gymnasiet eller precis tagit studenten. Det är de som har längre erfarenhet från gymnasieskolan som jag kan få fullständiga svar ifrån, då intervjuerna till viss del handlar om skolvärlden. För att i möjligaste mån få en representativ bild av Malmö har jag valt fyra ungdomar med olika ursprung, bakgrundsförhållande och skolor. Av respondenterna är tre killar och en tjej.

2.4 Etiska överväganden

Innan intervjuerna påbörjades försökte jag få ta del av personlig information om respondenterna genom att ställa allmänna frågor, då det är relevant att känna till deras bakgrundsförhållanden då dessa påverkar människors åsikter (Bryman, 2015:419-420). Det närmande samtalet avdramatiserade också själva intervjusituationen, då respondenter kanske kan känna press eller obehag. För att ungdomarna skulle känna tillit inför intervjun var jag noggrann med att informera om anonymitet, om syftet med intervjuerna och om var det ska presenteras. Jag var även noggrann med att inte avslöja för mycket personlig information om mig själv, då jag tror att det hade kunnat påverka deras öppenhet, ärlighet och starka uttryckssätt.

Enligt Björkdahl Ordell (2014:21) är det alltid viktigt att ta i beaktande om personer som deltar i en undersökning inom skolmiljö på något sätt kan komma till skada eller utlämnas. Därför har jag före mina intervjuer varit noggrann med att informera mina respondenter om att inspelningarna och deras svar endast kommer att användas för att uppnå uppsatsens syfte. Jag har haft Vetenskapsrådets (2002:7-14) fyra forskningsetiska principer som utgångspunkt:

1. Informationskraven: Forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall därvid upplysas om att deltagandet är frivilligt och om att de har rätt att avbryta sin medverkan. Informationen skall omfatta alla de inslag i den aktuella undersökningen som rimligen kan tänkas påverka deras villighet att delta. (2002:7)

2. Samtyckeskravet: Forskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke. I vissa fall bör samtycke dessutom inhämtas från förälder/vårdnadshavare (t.ex. om de undersökta är under 15 år och undersökningen är av etiskt känslig karaktär). (2002:9)
3. Konfidentialitetskravet: All personal i forskningsprojektet som omfattar användning av etiskt känsliga uppgifter om enskilda, identifierbara personer bör underteckna en förbindelse om tystnadsplikt beträffande sådana uppgifter. Alla uppgifter om identifierbara personer skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor ej kan identifieras av utomstående. I synnerhet gäller detta uppgifter som kan uppfattas vara etiskt känsliga. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna. (2002:12)
4. Nyttjandekravet: Uppgifter om enskilda, insamlade för forskningsändamål, får inte användas eller utlånas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften. (2002:14)

Dessa krav finns för att på bästa sätt skydda personen, i synnerhet inom skolverksamhet, som väljer att delta i en undersökning. Då deltagarnas namn inte är relevant för arbetet kommer de istället att bli kallade för respondent 1,2,3 och 4.

3. Teori och tidigare forskning

Följande kapitel avser att ge en introduktion till det synsätt och de verktyg som används under resultatdelen.

3.1 Socialkonstruktivism som teoretisk förståelseram

Centralt för socialkonstruktivismen är att alla fenomen är socialt konstruerade. Ett specifikt fenomen som vanligtvis förstås som något universellt, tidlöst och självklart, ses utifrån denna förståelseram tvärtom som lokalt och historiskt varierande, dvs. den är föränderlig i olika kulturer och därmed helt kontextbunden (Ingemann, 2016:104-107). Synsättet innefattar antagandet om att vi som subjekt skapar oss själva och vår omvärld som individer och som grupper, alltså går världen bara att förstås utifrån att allt är socialt och mentalt konstruerat (Ingemann, 2016:113).

Förankring i denna teori bygger på utgångspunkten att människan inte erfar ting direkt, utan bara genom de kontext vi deltar i: hur och varför vi människor erfar, förstår och beskriver verkligheten som vi gör. Det är på det viset människor inhämtar kunskap och skapar sig en föreställningsvärld, helt beroende av det kulturella sammanhanget. Världen är formad och tolkad av individer, alltså är den konstruerad (Brinkkjaer och Höyen, 2015:90-95).

Konstruktionen kunde alltså ha varit en annan, om de förutsättningar som ledde till konstruktionens existens hade varit annorlunda. Istället för att se på världen och mänskligheten som en helhet lägger man fokus på att förstå verkligheten som kulturellt betingat. Hur människan tolkar världen, pratar om den och förhåller sig till den betecknas med begreppet diskurs. Genom sin förståelse av världen försöker människan organisera den i form av ordning eller kategorisering, alltså en bestämd diskurs. Som Brinkkjaer och Höyen uttrycker det: ”analyser av en given tids och kulturs diskurs kan avslöja vilka grunduppfattningar som har varit gällande i olika tider och därmed kan man bland annat klarlägga vilka föreställningar som har existerat” (2015:97).

Språket är kärnan inom denna teoribildning då det sätter ramarna för mänskliga tankeprocesser, sanningar, skapade genom social interaktion som i sin tur avgör handlingar eller sociala händelser. Inte förrän språket sätts i bruk kan den sociala praxisen förverkligas i det specifika samhället (Ingemann, 2016:114). Uttryck och hur vi använder dem har stor

betydelse för hela vår uppfattning av världen, då språket är verktyg för kategorisering (Brinkkjaer och Höyen, 2015:95).

3.2 Förklaringsmodeller

3.2.1. Definition av antisemitism

Antisemitism kan definieras som judehat som tagit sin början redan för flera tusen år sedan. Det kan också definieras som en modern förklaring av en politisk ideologi som uppstod på sena 1800-talet och kulminerade med Förintelsen. Det kan även kategoriseras som ett psykologiskt begrepp, där personer har fördomar om judar till att ha ett abnormt hat med inslag av paranoia där judarna anses styra världen (Beller, 2009:14).

Idéhistorikern Henrik Bachner har specialiserat sin forskning på antisemitism. Utöver forskningen arbetar han även för Svenska kommittén mot antisemitism. Enligt Bachner började antisemitismen växa fram redan under Jesus tid då judarna vägrade acceptera honom som Messias. Judarna beskylldes även för mordet på Jesus och med tiden utvecklades en form av teologi som legitimerade diskriminering av judar. Parallellt skapades även en systematisk demonisering av judar och folket blev en symbol för ondska och förstörelse. Långt senare under 1500-talet spelar reformationens fader Martin Luther en stor roll i stigmatiseringen av judarna med sin text *Om judarna och deras lögner* från 1543 (2004:22). Det moderna judehatet tog sitt avstamp i slutet av 1800-talet. Dock handlar inte hatet längre om religion eller tro, utan har nu istället avancerat till ett hat mot judarnas påstådda negativa egenskaper, karaktär och ras. Enligt denna tolkning av antisemitismens framväxt borde begreppet tolkas som ett kulturellt fenomen. Detta innebär att roten finns i den kristna-västerländska civilisationen och är djupt rotad i en historisk vidareförmedlad föreställning av människors egna skapade emotionella uppfattningar (Bachner, 2004:23).

Lena Berggren är docent vid Umeå universitet och har länge forskat inom ämnet fascism. I boken *Nationell upplysning- Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria* förklarar även hon att antisemitism är fördomar som kan öka till ett verkligt hat. Berggren benämner även begreppet som ett fenomen som utgår från historiska myter och händelser (1999:45).

Under en konferens i Prag 2011 gjorde OSCE/ODIHR (Organization for Security and Cooperation in Europe/Office for Democratic Institutions and Human Rights) en distinktion mellan en mer modern form av antisemitism och en traditionell form. Det moderna kännetecknet på antisemitism uttrycks ofta i samband med Israel-Palestina konflikten. En

annan förklaring av den moderna definitionen berör bland annat konspirationsteorier om att judar låg bakom terrorattentatet 9/11, då två flygplan kraschade in i World Trade Center i New York 2001. Även andra konspirationsteorier, som att judarna var ansvariga för krigen i Irak och Afghanistan, framkommer i distinktionen (Löwander och Hagström, 2011:6).

Sociologen Helen Fein konstruerade 1987 en ny definition av begreppet antisemitism som fått mycket uppmärksamhet och spridning bland forskarna inom området. Definitionen inkluderar såväl individen som kollektivet med en gemensam nämnare som tar sig uttryck på olika plan.

Enligt Fein är antisemitism:

... en bestående latent struktur av föreställningar fientliga mot *judar som kollektiv*, vilka på det *individuella* planet manifesteras som attityder, och i *kulturen* som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, och i *handlingar* – social eller legal diskriminering, politisk mobilisering mot judarna och kollektivt eller statligt våld – vilka resulterar i och/eller syftar till att fjärma, driva bort eller tillintetgöra judar just för att de är judar. (Fein, 1987:67)

Anna Sarri Krantz, forskare i socialantropologi vid Lunds Universitet, skriver i sin avhandling om judisk identitet att Fein inte utesluter något vad gäller religiösa, ideologiska, sociala, geografiska eller historiska infallsvinklar på fenomenet på någon nivå i samhället. Sarri Krantz menar vidare att tankekonstruktionen kring antisemitism i högsta grad finns i Sverige idag, såsom den pågått i många årtusenden (2018:43).

3.2.2. ”Juden” som tankekonstruktion

Den antisemitiska demonologin kan utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv förstås med förekomsten av ”chimeria”. Historikern Gavin Langmuir myntade begreppet för att försöka förklara den fantasibild, det hjärnspöke, som avskiljer mänskligheten och hatet som kan födas ur det (Brykczynski, 2014:5). Efter ett antal globala händelser som Sovjetunionens fall, den tyska återföreningen, lågkonjunkturen i Ostasien och IMF:s (Internationella valutafonden) åtstramningspolitik, har antisemitiska föreställningar ännu en gång uppenbarat sig i skuggan av Förintelsen. Rädslor som många inte trodde fanns längre har återväckts och parallellt med detta blommar konspirationsteorierna upp och ökar snabbt; inte som en europeisk föreställningsvärld denna gång, utan istället som ett globalt förekommande fenomen, argumenterar David Norman Smith, professor vid Kansas universitet (1996:203).

Representationen av juden som en fiende är ett exempel på en socialt konstruerad identitet. Våldigt få forskare idag skulle stödja det antisemitiska påståendet att den demoniska juden faktiskt existerar och är verklig. I motsats till naturlig fakta är etniska identiteter istället konstruerade i kulturella sedvanor och olika representationer (Norman Smith, 2014:207).

David Norman Smith drar en parallell mellan den moderna antisemitismen och en protest mot liberalism och en europeisk union, mot mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar. Den så kallade mytologiska juden anses vara en demoniserad version av demokrati. Demokratin uppfattas här vara liktydig med anarkism och skulle personifieras som djävulen. Dessa idéer är anledningen till att myten om en antijudisk chimeria har en speciell lockelse för antidemokrater från alla olika håll. Judar kommer aldrig att vara säkra så länge man personifierar principer som de auktoritära vill bekämpa, menar Norman Smith (2014:233-234).

Den nazistiska antisemitismen vilade på föreställningen om en judisk världskonspiration, vilket innebär att man hade en världsbild av att judarna styrde såväl USA och Storbritannien som Sovjetunionen. Denna föreställning grundade sig därför inte på förakt för svaghet, utan mer på rädsla för en inbillad styrka (Bachner, 2004:20-21). Lena Berggren (2014) beskriver i sin bok *Blodets renhet* hur antisemitismen tidigare skiljde sig från andra former av xenofobi. Människor hade föreställningen om att judar var mer intelligenta än andra folk och därför hamnade längre upp i en slags mänsklig hierarki. Detta gör alltså att antisemitismen till skillnad från annan xenofobi inte alltid innebar att en starkare grupp attackerade den svagare, utan att attacken istället riktades uppåt, alltså mot den föreställda starkare gruppen (Berggren, 2014:133-134).

Historikern John C.G. Röhl formade en indelning av människans gradvisa antisemitiska idéer där nummer ett är den lägsta och nummer fem är den högsta, dvs. den mest extrema formen av antisemitistiska uttryck:

1. Salongsantisemitism – Personliga fördomar vilka kommer till uttryck som informell diskriminering av judar.
2. Legal antisemitism – Krav på inskränkningar av judarnas medborgerliga rättigheter.
3. Pogromantisemitism – Fysiskt våld
4. Fördrivningsantisemitism
5. Förintelseantisemitism

(Bachner, 2004:27)

Dessa graderingar behöver inte vara medvetna idéer utan kan framföras helt omedvetet och ofreflekterat. De berör inte heller politisk antisemitism utan presenteras som en typ av tankestruktur som kan påverka människors individuella åsikter och attityder (Bachner, 2004:28).

Studier gjorda i olika länder (Norman Smith, 1996) visar häpnadsväckande statistik om uppfattningar kring judar. I Polen svarade 36% av respondenterna att judar är ansvariga för mordet på Jesus, något som får stöd av 1/3 av alla respondenter i Uzbekistan och 1/4 av alla i Österrike. Hela 62% av respondenterna i Slovakien menar att Förintelsen var ett straff för judarnas synder. I Vitryssland anser 25% att alla judar borde förvisas till Sibirien. Ett intressant faktum är att det i de ovannämnda länderna praktiskt taget inte lever några judar alls (Norman Smith, 1996:203-204).

I en välkänd rysk tidning publicerades (Norman Smith, 1996) och spreds idén om att mäktiga judar tog över världen. Detta har i sin tur lett bland annat till att 17,8% av respondenterna i Moskva höll med om att det finns en judisk konspiration mot Ryssland. I Polen anser 60% att judarna är de som styr världsekonomin, 36% av tyskarna anser att judarna har alldeles för mycket inflytande, vilket även 30% av amerikanerna tycker. Mer än hälften av alla respondenter i Vitryssland är skeptiska till Förintelsen och 15% av tyskarna tycker den är överdriven. I Japan där det nästan aldrig levt några judar har miljontals exemplar av böcker om judarnas inflytande i världen publicerats och sålts, bland annat *Money Rules The World And The Jews Rule Money* och *If You Understand The Jews, You Understand The World* (Norman Smith, 1996:203-204).

Människan har ett grundläggande behov av att indela och gruppera andra människor för att förstärka sin egen identitet, vilket leder till att man skapar och ger varandra olika sociala identiteter och egenskaper. När denna kategorisering av människor sker bildas det som benämns som "vi-och-dom" (Wellros 1998:162). Enligt socialantropologen Thomas Hylland-Eriksen uppkommer ett "vi" när en grupp delar i huvudsak historia, språk och religion. Att bo på samma ställe eller att ha fler eller andra saker gemensamt stärker "vi"-känslan ännu mer. Har man dessutom en så kallad gemensam fiende befästs "vi"-känslan ytterligare (2004:51,54).

3.2.3. I ett sociopolitiskt perspektiv

Den nutida antisemitismen är påverkad av bland annat politiska, ekonomiska och sociala händelser. Kriget i Mellanöstern är tydliga exempel och inte minst Israel-Palestina konflikten som alltid är aktuell. Denna konflikt framkallar reaktioner världen över och man ser olika former av agerande. Bachner och Ring (2005:14) menar att ökningen av antisemitism som registrerats under de senaste åren runt om i Europa är starkt kopplade till just Israel-Palestina konflikten och dess eskalering från år 2000. Författarna poängterar att det ofta inte är Israels politik eller agerande som orsakar den ökade antisemitismen, utan orsaken är istället det faktum i sig att Israel är en judisk stat. Det är provocerande nog att framkalla negativa attityder och åsikter om judar som redan funnits där sedan tidigare (Bachner och Ring, 2005:14). Däremot lägger Steven Beller (2009:132) större tonvikt vid att det arabiska och muslimska hatet mot Israel inte beror på en egentlig antisemitism, utan snarare är en följd av motstånd mot staten och en form av revanschism och allmän fientlighet mot vad sionisterna åstadkommit i Israel. Enligt Beller (2009) skulle det vara svårt att föreställa sig att den arabiska och muslimska antisemitismen utvecklats om inte Israel hade funnits som en judisk stat. I motsats till Norman Smiths (1996) förklaringsmodell som inbegriper en föreställningsvärld fylld av irrationella fantasibilder, menar Beller att det bör ges mer vikt till den höga graden av reell rationalitet som föddes ur politiska och ekonomiska omständigheter.

Statsvetaren Arno Tausch vid Innsbruck universitetet i Österrike har skrivit artikeln "The New Global Antisemitism: Implications From The Recent ADL-100 data" (2015). I artikeln presenterar och analyserar han ny data om antisemitism från över hundra länder i världen. Resultaten pekar på att antisemitismen visar sig vara väldigt hög i många muslimska och/eller arabiska länder. Han poängterar även att EU:s ekonomiska kris och ökad immigration till Europa kan vara viktiga skäl till den moderna antisemitismen (Tausch, 2015:68).

Ser man till statistik i Europa har man även sett en extrem ökning av antisemitiska hatbrott. Frankrike är ett av de länder som haft den mest markanta ökningen då siffror visar på 69 stycken hatbrott år 1999 och år 2000 hade det ökat upp till 743. År 2004 hade siffran stigit ännu mer och statistiken visar 970 anmälda hatbrott med antijudiska motiv (Bachner & Ring, 2005:14). Enligt Sveriges radio var det i Tyskland år 2018 1800 anmälda hatbrott med antisemitisk bakgrund. Inrikesminister Horst Seehofer har klargjort att ungefär 90% av de anmälda brotten begåtts av högerextrema rörelser (Sveriges radio, 2019-05-14).

Historikern Werner Bergmann och sociologen Juliane Wetzel bedriver antisemitismforskning vid Berlins tekniska universitet och understryker i sin rapport *Manifestations of Anti-Semitism in the European Union* (2003) vikten av att vara noga med att skilja fördomar från legitim kritik mot Israels politik. Samtidigt betonar Bergmann och Wetzel (2003:20-22), liksom Steven Beller att Israel spelar en stor roll i den samtida antisemitismen. Slutsatsen tyder på att den antisemitiska traditionen att demonisera judar som funnits tidigare nu istället har överförs på staten Israel (Bergmann och Wetzel, 2003:20-23).

Historikern Paul Brykczynski poängterar i en komparativ studie av antisemitismen i Polen och Egypten att eftersom antisemitismen i Östeuropa härstammar från kristendomen, så uppfattas antisemitismen i Mellanöstern som ett modernt fenomen som inte har kopplingar till islam. Brykczynski menar att den östeuropeiska antisemitismen grundar sig i socioekonomiska faktorer och att den i Mellanöstern har sitt ursprung specifikt i den politiska konflikten kring Israel-Palestina. Han ser en tydlig koppling mellan nationalism, modern religiositet och antisemitism (Brykczynski, 2014:2). Enligt Brykczynski har både kristna och muslimska traditioner interagerat med moderna nationalistiska ideologier i konstruktionen av judarna som en universell fiende (2014:1).

3.3 Värdegrundsarbete

Ordet värdegrund är ett ganska nytt ord i det svenska språket. Första gången begreppet blev aktuellt var när det framgick i en text i läroplanen 1994. Idag används det flitigt med eftersträvan att omfatta goda värderingar inom alla verksamheter i skolväsendet. Då vi lever i ett mångkulturellt Sverige idag finns det många olika grupperingar med olika livsåskådning och tankar om vad som är rätt och fel. Detta blir således en utmaning i förhållande till den svenska värdegrunden, då det endast framgår vad som anses vara riktigt och demokratiskt handlande i Sverige. Ett annat problem som framhålls är att det har visat sig vara väldigt svårt att hitta rätt metoder för att arbeta med värdegrunden på ett effektivt sätt (Pihlgren, 2012:57-58).

Den viktigaste delen i den nya läroplanen (Lgy11) är att alla skolverksamheter ska arbeta för att främja respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar som finns i Sverige. Det är lärarens uppdrag inom alla ämnen att få eleverna att öva sig i att bli toleranta demokratiska medborgare (Pihlgren, 2012:62).

Alla lärare arbetar utifrån Skolverkets riktlinjer, dvs. styrdokumentet som har sin utgångspunkt i skollagen. Dock finns det även här brister: ”I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande” (Skolverket, Lgy11).

Användandet av ord som *västerländsk humanism* implicerar redan här ett vi-och-dom tänkande. I princip kan man tolka detta citat som att ”vi” är de som har rätt och ”dom” de som har fel. Vidare skrivs det i styrdokumentet att all form av diskriminering ska motverkas och intolerans ska besvaras med diskussion och aktiva insatser (Skolverket, Lgy11).

Riktlinjerna är tydliga med att värdegrundsarbete ska genomsyra all undervisning i frågor rörande rättvisa, jämlikhet och tolerans. Förväntningarna att skolan ska verka aktivt på detta område förutsätter att skolpersonalen har kunskap om de faktorer som formar studenternas föreställningsvärld och likaså är medvetna om de aspekter i vilka man bör påverka eller förändra.

I en artikel skriven av Robert Martinez, Loretia Dye och Laura Gonzalez (Martinez et al, 2017) behandlas specifikt skolkuratorers förhållningssätt till studenter och vikten av att förstå vad som formar människans interaktion i olika sociala rum, dvs. etnicitet, kön, klasstillhörighet, sexualitet, geografi, ålder och inom strukturers kontext, alltså regelverk, statliga och religiösa institutioner, politiska och ekonomiska förbund eller massmedia. Kuratorer måste enligt författarna bli skickliga i att analysera sociala problem av alla kategorier genom en förmåga att upptäcka elevernas föreställningsvärldar och betona relationsskapandet med dem. Det måste finnas en medvetenhet, kunskaper och färdigheter för att kunna applicera meningsskapande moment i undervisningen. Meningsskapande sker när vi lär genom varandra, medan vi gör det vi ska i vardagen. Vidare menar författarna att framgångsrika professionella har förmågan att se studenters utveckling utifrån ett holistiskt synsätt. De är förberedda inte enbart att se testresultat och betyg, utan att se studenten i sin egen kontext, i sin familj, kultur, identitet och samhällsgemenskap. En lärare som arbetar utifrån ett sådant perspektiv lär sig och förstår studenten med omtanke och respekt (Martinez et al, 2017:512).

Ett av de viktigaste kriterierna som determinerar en persons verklighet, världsuppfattning och grupptillhörighet är språket, genom vilket går att länka till personens etniska och kulturella bakgrund och kollektiva identitet. I skolmiljön använder elever språkliga variationer utefter egna behov för att signalera olika identiteter. Koder, inklusive dialekter, betoningar och stilar

inom ett språk ger kontroll och en känsla av tillhörighet. Att respektera ungdomars språkval antyder respekt för identitet, erfarenhet, uttrycksform och verklighet (Martinez et al, 2017:518).

Tre av grunderna inom socialkonstruktivistisk teori vad beträffar synsätt inom skolan för meningsskapande är 1) verklighet och kunskap är konstruerad genom sociala processer, 2) språket skapar en persons verklighet och kunskap på ett sätt som är bundet till en historisk och kulturell kontext och 3) gemensamma språk existerar emellan och inom ett kollektiv. Genom att använda ett förhållningssätt som utgår från denna teoribildning kan man lämna sin egen föreställningsvärld för att begripa studenters uppfattningar och antaganden som kanske helt skiljer sig från den egna (Martinez et al, 2017:516).

Med utgångspunkt i antagandet att lärandet är socialt organiserat, kulturellt förmedlat och historiskt bundet förstår vi att studenter och skolpersonal inte är passiva deltagare i väntan på att miljön omkring dem ska instifta meningsskapande processer. Snarare är det så att individer, grupper och samhällen kategoriserar den världen och ger den mening genom interaktion dem emellan. Varje individ bär sin ryggsäck med kulturella normer och tidigare erfarenheter som de tar med in i klassrummet, i den specifika relationen, men viljan att lära från varandra med en öppen och respektfull attityd är den som skulle kunna överbrygga distansen mellan människor (Martinez et al, 2017:514-515).

4. Resultat och analys

Under detta kapitel presenteras det insamlade intervjumaterialet i förhållande till ovan presenterad teori. Analysen sammanställs utifrån ungdomarnas beskrivningar om hur de erfar verkligheten.

4.1 Föreställningsvärlden

År 2005 publicerade Henrik Bachner tillsammans med kriminologen Jonas Ring, rapporten *Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige*. Denna rapport kartlägger 5000 svenskar mellan 16-75 år och deras antisemitiska åsikter. Enligt forskarna finns det flera olika orsaker till att antisemitismen växt sig så stark i Europa. Den huvudsakliga faktorn är den inställning och attityd som funnits mot judar under historien som idag lever kvar och är väldigt djupt präglad i människors tankesätt.

Redan vid ett telefonsamtal inför intervjubokning med respondent 3 kunde man utläsa att det finns en negativ uppfattning kring judar: ”Vad handlar intervjun om? Ska jag snacka skit om dem eller?” (2019-07-20).

Respondent 3 är av muslimsk härkomst och hen beskriver hur hen själv anser att judarnas situation har varit en orättvisa genom hela världshistorien. Hen framhåller att de inom hans familj delar samma åsikter kring judar, trots att hen erkänner att många av hans egna vänner har en negativ bild av dem:

Asså jag har ju många vänner som är palestinier. Och dom gillar ju inte dom. Precis som t.ex. en kurd inte gillar en turk, för att turkar inte är bra mot kurder. Det är samma sak, man har starka åsikter om det. Dom skadar folk. (Respondent 3, 2019-07-20)

Respondent 3 har kurdiska föräldrar men är själv född och uppvuxen i Sverige. Hens ovanstående citat tyder på chimeria. Då man drar folkgrupper över en kam, som respondent 3 uttrycker med exempelvis turkar och kurder, skapar man barriärer mellan människor. Brykczynski beskriver i sin artikel hur chimeria uppenbarar sig som hjärnspöken i individers huvuden (2014:5) och hur de erfars som en verklighet hos personer som t.ex. växer upp med att höra traumatiska historier som familjen upplevt. Ur dessa fantasibilder kan sedan ett hat och intolerans växa fram. Norman Smith (1996) förklarar också fenomenet med fantasibilder och trycker på faktumet att det endast är helt irrationella idéer. I motsats till det betonar Beller

(2009) att man istället bör tolka motsatsen, att se problemet som ett rationellt tankemönster påverkat av politiska händelser. Ovanstående citat visar hur båda perspektiven kan appliceras i respondentens fall. Hen har en bild av ”den andre” som bygger både på allmänna fördomar och föräldrarnas berättelser och erfarenheter.

Respondent 2 har också sin bakgrund i Mellanöstern och uppväxt i ett segregerat område såväl i sitt hemland som i sitt nya land, Sverige. Hen menar att det finns en majoritet av personer med utländsk bakgrund, speciellt muslimer, som har en antisemitisk attityd och rasistiska uppfattningar även gentemot varandra:

Jag har gått i skola i Rosengård...och jag vet hur kulturen är kring hur det är att va jude och det är typ så här...man vill gärna säga det i negativ klang, din jävla jude typ så här, eller såna här saker...och jag vet om att hade man vatt på den grundskola jag gick på som jude hade inte det varit så trevligt, skulle jag vilja påstå. (Respondent 2, 2019-07-20)

Att uttrycka sig på detta sätt som respondenten beskriver att många gör, skulle kunna vara en form av salongsantisemitism, där individuella föreställningar om judar leder till diskriminering (Bachner, 2004:28) och ibland kanske går så långt som till pogromantisemitism. Fysisk våld är dock inget som respondent 2 nämner, men är noga med att understryka att hen läst om att även detta existerar i staden. Inom segregerade områden är det lättare att stärka sin egen identitet då det kanske finns många människor med samma bakgrund (Hylland-Eriksen, 2004:51,54) som en själv. Detta i sin tur leder till grupperingar, kategoriseringar av andra och utdelning av sociala identiteter vilket sedan resulterar i ett vi-och-dom tänk (2004:51,54). Då respondent 2 berättat att hen växt upp och gått på skola i ett område med mycket muslimer kan man här gör en liknelse till Bachner och Ring som menar att antisemitismen yttrar sig mycket starkare inom muslimska grupper i jämförelse med andra (2005:76). Enligt respondent 2 skapar dessa muslimska grupper ett ”vi” och judarna utgör gruppen ”dom” och på så sätt har muslimerna, utöver andra sociala faktorer, en gemensam fiende vilket gör att ”vi”-känslan blir allt starkare (Hylland-Eriksen, 2004:51,54).

Vidare i samtalet beskriver hen hur gamla föreställningar om judar lever kvar.

Jag antar att man fått fördomar som kommer från att många judar äger banker och det är många stora banker som ägs utav judar och jag tror att de två sakerna blandas ihop så att man bara ja du är jude, du är snål. (Respondent 2, 2019-07-20)

I sin rapport pekar Bachner och Ring på att ungdomar och barn färgas starkt av vuxnas åsikter (2005:84), vilket respondent 2 kan relatera till.

Man imiterar sina föräldrar och omgivningen väldigt mycket och om man lever i en omgivning där det anses vara...ja, dåligt eller vad man ska säga, att vara jude, så kommer man ju automatiskt också att tycka att jag hatar också judar och så vidare.
(Respondent 2, 2019-07-20)

Begreppet kultur menar sociologen Haluk Soydan (Goldberg, 2010:266) beskriver processen där människor tar över normer och värderingar från den tidigare generationen som dessa i sin tur försöker föra vidare, vilket efter analysen av mina intervjuer framkommer tydligt.

Individerna tillhörande en viss grupp är oftast helt omedvetna om sin kultur och inte förrän de byter miljö lägger personerna märke till sin egen kultur, vilket därmed leder till ett ännu mer "vi-och-dom"-tänkande i samhället (Goldberg, 2010:266).

Respondent 1 har nära släktingar med judisk bakgrund. Hen talar också mycket om familjens påverkan på den egna bilden av andra:

Oftast tror jag att man står för samma åsikter som sin familj eller sina föräldrar gällande vissa saker som politik och religion. I min familj finns det vissa judar, så jag har alltid fått lära mig att det inte är något konstigt. Ett socialt arv, på något sätt.
(Respondent 1, 2019-07-19)

Men marginalisering och grupperingar i samhället skapar olika typer av föreställningar, inte enbart om judar, som respondent 4 uttrycker klart:

Men araberna dom jävlarna, de ska inte snacka. Dom är inte mycket bättre själva. Det är dom som smutsar ner samhället. Dom jobbar inte, dom lever på systemet, det är dom som begår alla brott. Dom är kräk helt enkelt. Så dom ska inte komma här och säga att judarna är si eller så. (Respondent 4, 2019-07-22)

Respondenten uttrycker sig oerhört starkt om araber generellt. Själv är hen stolt över sina svenska rötter.

4.2 Diskriminerande attityder och handlingar

Då vi idag lever i en globaliserad värld präglad av sociala medier och influenser från hela världen är det lätt att sprida budskap. I ett Malmö med ett ökat invånarantal av muslimer, 45 000 av invånarna i staden idag (<http://www.mosken.se/historik>), och en ökning av högerextrema rörelser (Nylund Skog, 2006:73) används dessa kanaler för att sprida och förstärka diskriminerande och nedvärderande attityder:

Jag har sett på sociala medier. Det var en kille som identifierade sig själv som en hon, alltså han ville bli kallad för hon. Han ville vara en tjej, han hade smink och sånt. Så man hade filmat honom och lagt ut det på *Exposed* och sånt. Det är mycket sånt. Problemet ligger i sociala medier. Man lägger ut sånt och personerna får det svårt för alla vet sen vem den personen är. Dom ser personen ute på gatan och kan typ säga fula saker eller gå efter den. Dom hade gjort likadant mot en jude, jag svär. (Respondent 3, 2019-07-20)

Händelser som t.ex. att USAs president Donald Trump erkänt Jerusalem som Israels huvudstad och flyttat den amerikanska ambassaden till staden leder till stora protester runt om i världen (Svenska dagbladet, 2017-12-06). I Malmö uttrycktes klagomålen väldigt klart och tydligt. Sveriges radio rapporterade om en demonstration på Möllevångstorget ett par dagar senare där det uttrycktes stöd för Palestina och det palestinska folket. Orden som yttrades var bland annat att man skulle skjuta judarna (Sveriges radio, 2017-12-08). Respondent 2 beskriver en händelse hen erfarit för en del år sedan:

Det var länge sen, men ett israeliskt landslag skulle spela här i Malmö och det blev kaos. Det blev stora kravaller och protester för dom skulle spela här och när såna saker händer så då blir det också så du vet, folk grupperades och vi skulle hata gemensamt på alla israeler. (Respondent 2, 2019-07-20)

Tidigare trodde man att antisemitismen berodde på ett antal olika saker, däribland utländsk påverkan, okunskap och inspiration från marginaliserade politiker. Intoleransen kom med tiden att omvandlas från ett ansett ideologisk problem till ett individproblem, som ofta berör unga och arga män som befinner sig i olika former av utanförskap (Löow, 2015:13-14). Denna okunskap som Löow skriver om bekräftas i Bachner och Rings rapport, dock utifrån ett individperspektiv. Bachner och Ring menar att personer med hög utbildning, som studerat vid högskola eller universitet, har väldigt lite fördomar om judar, till skillnad från grundskole- och gymnasieutbildade personer som enligt rapporten hade mycket mer fördomar och antijudiska åsikter (2005:70-71).

Med eskalerade hot mot den judiska församlingen har polisbevakning runt församlingshuset och synagogan ökat markant till att ske nästan dygnet runt:

Jag tror de gör det för att protestera och uttrycka sig. De kanske behöver uttrycka sin ilska. Och har inte lärt sig något bättre sätt än våld. Jag antar att det beror på ilska mot Israel. (Respondent 1, 2019-07-19)

Helene Lööv (2015) poängterar hur viktigt det är att kunna prata öppet om och kunna kritisera en viss ideologi, utan att det tolkas som ett angrepp på en viss grupp, kollektiv eller religion. Som exempel tar hon upp att man ska kunna kritisera jihadistiska grupper, utan att det skulle innebära att man har antimuslimska åsikter. Kritik kan uppfattas som att man drar alla muslimer över en kam och skuldbelägger samtliga muslimer för jihadisternas handlingar (2015:224). Samma sak gäller judarna. Ofta kopplar man judar till Israel-Palestina-konflikten, vilket i sin tur leder till antisemitism överlag mot alla judar, oberoende på var dessa kommer ifrån:

Mina kompisar hatar alla judar. Spelar ingen roll var dom kommer ifrån. En jude är en jude och alla tänker likadant och säger samma sak. (Respondent 4, 2019-07-22)

Lööv beskriver också hur centralt judehat är inom nazistiska rörelser, lika mycket idag som det var under 1930-talet (2015:130). Detta har dock ingen av mina respondenter tagit upp som ett problem eller någonting de känner till överhuvudtaget. Inte vad gäller någon erfarenhet från högerextrema grupper mot dem själva, som icke-judar, heller. Dock finns en tydlig krock mellan olika grupper:

Alla utlänningar håller sig tillsammans, umgås inte med svenskarna. Det är i alla fall så i min skola. Ingen umgås med svenskarna, svenskarna umgås tillsammans. Dom vill inte umgås med oss, vi vill inte umgås med dom. (Respondent 3, 2019-07-20)

Med tanke på den rådande antisemitismen i Malmö har kommunledningen ansökt om att få vara värd inför en internationell konferens om antisemitism. Detta för att utöka kunskaper och motverka aggressioner och intolerans (Sveriges radio, 2019-02-11). Men alla intervjupersonerna uttryckte att de inte tror att just judarna är mer utsatta än någon annan grupp i Malmö:

Jag tror inte folk hatar så mycket på dom. (Respondent 3, 2019-07-20)

Siffror visar dock att den judiska befolkningen i Malmö minskar kraftigt pga. utflyttning: på

1970-talet hade församlingen cirka 2000 medlemmar medan den idag är på mindre än 500 medlemmar (Världen idag, 2013-06-10). Samtidigt som respondenterna uttrycker att de inte tror att judarna blir speciellt diskriminerade i Malmö har de en medvetenhet om att stadens invånare består av många muslimer och ser detta som ett problem för judarna. Det verkar snarare finnas en idé om att många olika grupper utsätts för olika former av mobbing och utanförskap i ett allt tuffare klimat i Malmö:

Ju mer folk grupperar sig och bestämmer sig gemensamt för att det är dåligt och ju mer man inte umgås med andra som tycker olika än en, ju starkare åsikter om det blir det. Och det blir väldigt hårt till slut, det är vi, det är dom. Stopp! (Respondent 2, 2019-07-20)

4.3 Den mångkulturella staden och grupptillhörighet

Marshall Berman skriver om hur minoritetens och nationalistiska rörelsers strävan efter autenticitet och erkännande är symptom på modernitetens kris och fragmentering. Han (1990:319-321) pekar på att moderniteten genomgick ett skifte på 1970-talet och att karaktäristiskt för perioden är det ”etniska minnet”; ett frenetiskt sökande efter rötter, ett kulturarv, och att det formar vår identitet. Charles Taylor diskuterar också identitet i relation till sociala hierarkier och samhällets dominerande värderingar. Hans centrala teori är att människans identitet, dvs. människors egen uppfattning om vem de är, till stor del formas av omvärldens erkännande eller brist på erkännande (Taylor, 1994:25). Ungdomars behov av bekräftelse hörs när respondent 2 säger:

Jag har inte många kompisar egentligen som vad ska man säga, som är etniskt svenska, jag har väldigt få, två-tre stycken och det är ju just för att jag är uppvuxen på ett visst område med vissa kompisar och man är bekväm med den omkretsen man har. (Respondent 2, 2019-07-20)

Segregationen kan vara en bidragande faktor till vad respondent 2 menar med att ha växt upp i ett område med samma vänner hela livet. Hen säger också att man känner sig bekväm i de kretsar man redan befinner sig i och med människor som tänker som en själv. Precis som Seija Wellros (1998:162) förklarar delar människor in sig själva och andra i grupper för att stärka sin identitet vilket leder till en ”vi-och-dom” känsla. Ju mer man inte umgås med andra, ju mindre kunskap har man och ens världsbild formas utifrån vad den närmaste omgivningen säger. Respondent 2 beskriver:

Mina föräldrar har ju inte haft mycket interaktion med många judar. (...) min pappa umgås ju bara med hans gamla vänner från Libanon som flyttat hit och dom tycker likadant som honom så det är ju svårt att få honom att umgås med t.ex. nån som inte tycker likadant och som då på något sätt kan få honom att tänka annorlunda (Respondent 2, 2019-07-20).

Under 1950- och 60 talen då forskning kring etnicitet tog sin början menade forskarna att tillhörigheten till en etnisk grupp var den centrala för människans identitetsskapande och grupptillhörighet. Man ansåg att banden mellan människor stärktes då man hade en medfödd, och därför evig, gemenskap och att man kategoriserade utefter detta. Socialantropologen Fredrik Barth argumenterar i sin bok *Ethnic Groups and Boundaries* från 1969 att etniska grupper istället bygger på konkurrens med andra grupper, vilket var banbrytande för denna tid. Tidigare hade andra antropologer hävdade att etniska grupper var oföränderliga och utanför individens kontroll. Barth sammanfattade sina argument i fem centrala punkter varav de mest relevanta är bland annat att 1) etniska grupper bygger på sociala konstruktioner och är föränderliga över tid och rum, och 2) etniska grupper bygger på sammanhållningen i gruppen och dess skillnader gentemot andra grupper. Alltså handlar det inte om vem som anser sig vara exempelvis svensk, utan istället vad medlemmarna gemensamt i en grupp anser vara skillnaden mellan de själva och andra etniska grupper (György-Ullholm, 2011:25-27).

Respondent 2 reflekterar över identitetsskapande och grupptillhörighet. Hen beskriver det som att människan har ett behov av att känna sig hemma någonstans, att känna gemenskap, och försöker skapa denna på olika sätt. Kan man då inte bilda en gemenskap genom positiva attityder och handlingar, skapar man istället en gemenskap av något negativ, argumenterar hen. Människan har alltså ett grundläggande behov av att känna tillhörighet och gör allt för att uppnå detta, oavsett om det är positivt eller negativt.

Som respondent 3 tidigare nämner (citat s.20) umgås ”alla utlänningar” och alla ”svenskar” utan att vilja ”handskas” med varandra. ”Utlänningarna” i detta fall beskrivs inte tillhöra samma etniska folkgrupp utan är en blandning av personer med utländsk bakgrund.

Respondent 3 menar även att ”utlänningarna” har mycket mer gemensamt med varandra än vad de har med ”svenskarna”, trots att det skiljer mellan religion, språk och kultur. Det formas tydliga grupper och kategoriseringar oberoende av var man kommer ifrån och grupper skapas alltså genom att leta och hitta skillnader gentemot den andra gruppen, som i detta fall är svenskarna.

Resultat från Bachner och Rings studier visar att andelen muslimer som tar avstånd från antisemitism är mycket mindre än inom andra grupper, både religiösa grupperingar och ateister, och att den uttalade antisemitistiska inställningen är väldigt mycket högre. Antisemitiska uppfattningar är enligt Bachner och Ring väldigt mycket vanligare bland personer med utländskt påbrå, speciellt muslimer (2005:76). I resultatet analyserades om man kan dra paralleller mellan antisemitism och olika bakgrundsförhållanden. En viktig bidragande orsak till dessa resultat tror Bachner och Ring (2005:77) vara den öppna judefientligheten i arabvärlden som via olika medier överförs till muslimska grupper i Europa och Sverige. Respondent 3 beskriver utifrån sin egen situation angående rasism i hemstaden:

Eftersom det finns så många muslimer i Malmö så är inte detta med att vara muslim ett problem här. Jag tror det i alla fall för jag har aldrig haft problem med det. Men jag tror att det är mer svårt för judar. (Respondent 3, 2019-07-20)

Utöver öppen judefientlighet i arabvärlden och konspirationsteorier, omnämns även Israel-Palestina konflikten i all nutida forskning som en viktig faktor. Det finns många muslimer både i och utanför arabvärlden som sympatiserar med Palestina och därför utvecklar en form av antisemitistisk inställning (Bachner och Ring, 2005:77-78). Med dagens teknologi florerar antisemitismen på internet i olika former av sociala medier. Det är inte ofta problemet lyfts i offentligheten. Ett dåd på senare tid som lyfts och där antisemitismen fick stor uppmärksamhet, var terrordådet mot en judisk förskola i Köpenhamn år 2015 (Löow, 2015:137).

4.4 Nyckeln till tolerans

I ämnets syfte för religionskunskap i gymnasieskolan framgår det att ”... varje elev ska utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva” (Skolverket, Lgy11, Religionskunskap). Detta innebär att läraren i sin undervisning måste tillämpa och effektivt arbeta med dessa frågor inom ämnet. Av respondenterna var det inte någon som tyckte att man arbetat med värdegrundsfrågor i skolan:

Det man pratar om oftast är typ på religionslektionerna man pratar om ja, olika traditioner, olika syner på livet och lite så här...men man pratar inte så mycket om acceptans av andra människor och att lära sig att det är okey att andra människor är

olika, utan man bara lär sig att dom är olika sen är det inget mer än så. (Respondent 2, 2019-07-20)

Det är viktigt att, som respondent 2 berättar, tala om olika traditioner och livsåskådningar då det ingår i punkterna i det centrala innehållet för religionskunskap 1 (Lgy11). Hen nämner även att man dock inte arbetar med acceptans av andra människor, vilket i realiteten är det viktigaste för att fostra demokratiska medborgare. Respondenternas svar kan tolkas som att lärarna följer kurs- och läroplanen till viss mån, men många viktiga delar utesluts. Genom användandet av socialkonstruktivism i skolverksamheten kan man skapa möjligheter för meningsskapande mellan människor som rör sig i olika sociala miljöer. Läraren måste ha en god självinsikt och kunna identifiera sina egna socialt konstruerade uppfattningar för att på ett bättre sätt kunna arbeta med och bemöta elever och därmed bygga en gemensam värdegrund (Martinez et al, 2014:520).

Alla respondenter erfar att de på gymnasieskolan endast pratar om judar i förhållande till andra världskriget. Likaså tycker de alla att man inte talar om aktuella samhällsproblem mer än väldigt allmänt:

Man brukar inte ta upp det nu. Och om man gör det så är det bara typ 10 minuter i början av lektionen. ”Ja detta hände och detta har hänt”, alltså när det har hänt något stort i samhället som man vill uppmärksamma. Dom följer ju böcker och vad det står i böckerna. Det är inte om nya saker, så man tar bara upp det gamla. (Respondent 3, 2019-07-20)

Enligt läroplanen (Lgy11) är gymnasieskolans huvuduppgift att skapa förutsättningar, förmedla kunskap och utbilda elever till att engagera sig i samhällslivet. För att på bästa sätt uppnå detta mål måste man undervisa inte bara om historiska händelser som påverkat dagens samhälle, utan även om samtida problem och debatter.

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt ramverk är all personlig erfarenhet produkter av människors interaktion i en social kontext och all mening är formad i kultur, historia, tid och rum. Människan är ofrånkomligt formad av språket och interaktionens sociala krafter. Alla tankar i vår föreställningsvärld är socialt förmedlade. Genom att använda detta perspektiv som verktyg i det professionella arbetet, kommer förmågan att samspela och skapa goda relationer med studenterna med en realistisk förståelse för deras kontext att förbättras (Martinez et al, 2017:513). För att knyta band till eleverna och stärka relationen är det viktigt att använda sig av ett språk som eleverna förstår och kan relatera till. Även att ibland kunna föra avslappnade

konversationer både individuellt eller grupp för att lära känna eleverna och inte hela tiden endast tala om studier, stärker relationen.

För en bättre förståelse och tolerans av människor emellan kan man göra studiebesök. Studiebesök är lärorikt och ger god inverkan för eleverna både när det gäller att de lättare kommer ihåg saker, men även för att det bryter mot den vanliga rutinen i skolan (Roos, 2014:204). Lena Roos skriver om studiebesök i boken *Religionsdidaktik – mångfald, livsfrågor och etik i skolan* (2014) och menar att studiebesök bidrar till ungdomarnas utveckling då de får ett faktiskt möte med personer engagerade i den församling eller tempel de besöker. Förutom att det är varierande miljöer ger det även mer utrymme för direkta frågor som guiden kanske kan svara på. Roos (2014:205) menar att ett studiebesök kan precisera det som står i läroböckerna för exempelvis religionskunskap och kallar det att man får se religionen ur ett inifrånperspektiv (Roos, 2014:204). Rädslan elever ibland kan känna för att göra fel eller ställa fel frågor minskas även på guideade visningar då man kanske inte alltid hör till den specifika religiösa plats man besöker (Roos, 2014:205). Roos (2014:208) fastslår att ett gott studiebesök innebär att det bidrar till en minskning av fördomar och rädsla mellan olika grupper. Detta borde innefatta även lärarna och andra vuxna. Dock berättade guiden under ett studiebesök jag närvarade på i synagogan följande:

Det är inte speciellt ofta det kommer gymnasieelever på besök. Det är väldigt många studiebesök i veckan, mellan 10-15 stycken, men de mest förekommande är klass 2, 5 och 9 från grundskolan. (Personlig kommunikation, 2019-05-15)

Mina observationer under studiebesöket var inte positiva och fick mig att reflektera ytterligare över elevernas beteende. Eleverna var oerhört oengagerade och inte intresserade över huvud taget. Två elever tog t.o.m. av sig kippan vid flera tillfällen, vilket visar på respektlöshet. Detta kanske beror på att ungdomarna redan innan studiebesöket har en fast åsikt om judar och därför väljer att inte lyssna under rundvisningen. Det kan också bero på den allmänna uttråkade ungdomsfasen. Dock måste ansvariga lärare få mer tid att lägga på förarbete för att besöken ska ha den önskade effekten.

I arbetet är det viktigt att skolpersonal sätter sina egna förutfattade meningar åt sidan. Istället för att förutsätta att den vuxne har tillgång till den objektiva sanningen och att studenter kommer att "förstå" när de har tillgodogjort sig denna kunskapen, måste vi förutsätta att vi lär och skapar mening genom att vara ärliga och öppna i relationen till eleverna. Att konstruera

mening genom samtal kring värdegrundsfrågor genererar perspektiv, vilka kommer att påverka elevernas föreställningar och förståelse av omvärlden (Martinez et al, 2017:515). Respondent 3 beskriver hur gruppdynamiken kan se olika ut beroende av miljön och denna måste förstås om vi vill kunna arbeta för att få en gemensamt uppbyggd värdegrund:

När killarna pratar i omklädningsrum, man kallar det så, men killarna pratar om det var man än är, det jag vill komma till är att killar pratar så som i också Rosengård djävla jude och såna saker så är det på samma sätt i idrottsgymnasiet fast istället för judar är det t.ex. homosexuella. Då är det jävla bög...det är på samma sätt men ett annat motiv asså.. det är bara en annan syndabock, men det är samma saker som händer. (Respondent 3, 2017-07-20)

Verkligheten är inte en statisk sanning, utan beroende av ett förklarande ramverk. Genom att skapa förtroende kan man ta del av den kulturella innebörden av studentens verklighet. Även om man inte delar samma språk eller bakgrund kan man genom empati närma sig varandra och skapa ett gemensamt lärande, med en ny gemensam förståelse av omvärlden (Martinez et al, 2017:519).

5. Avslutande diskussion

Det övergripande syftet med detta arbete har varit att belysa ungdomars bild av judar, varför de har vissa föreställningar, varför dessa skapas, vad det beror på och varför dessa lever vidare. En annan central fråga i arbetet har varit att utifrån ungdomarnas svar kunna få en inblick i hur man arbetar i gymnasieskolorna för att förebygga rasism allmänt, men även specifikt antisemitism. Det socialkonstruktivistiska perspektivet bygger på att människan som individ påverkar och skapar sin identitet och förståelse av omvärlden utifrån sin specifika omgivning och sociala miljö. Jag har i detta arbete utgått från denna teoretiska utgångspunkt i strävan att förstå hur ungdomarna beskriver och erfar sin egen verklighet.

Under arbetets gång har jag stött på svårigheten att få fram relevant och tillräcklig data från respondenterna, vilket kändes av under empiribearbetningen. En bättre förberedelse av ungdomarna, fler intervjutillfällen, fler respondenter och framförallt mer tid med dem, tror jag hade varit fördelaktigt för en djupare förståelse av hur de tänker. Dock kan man genom det empiriska materialet utläsa att när respondenterna pratar kring identitet är det alltid i relation till omgivning och miljö. Varje individ skapar sig alltså en föreställningsvärld genom sociala konstruktioner. De fyra respondenter jag intervjuat talar mycket om hur mycket man influeras av området man bor i, de människor man umgås med och inte minst familjens påverkan. Respondenterna har alla olika bakgrund och är bosatta i olika områden, men beskriver i princip nästan samma situationer och åskådning. Antisemitismen i Malmö idag skyller de till mestadels på muslimer och människor från Mellanöstern.

Angående vilka drivkrafter som leder till antisemitism i Malmö, överensstämmer respondenternas svar med aktuella forskningsstudier. Resultatet visar att samtliga har en övertygelse om att det rådande fenomenet är starkt kopplat till Israel- Palestina konflikten och att de anser att det mestadels är muslimer som på något sätt diskriminerar judar. Precis som Bermann och Wetszel (2003:20-22) skriver bör man inte demonisera judarna pga. vad som händer i Israel-Palestina. Det är extremt viktigt att skilja fördomar från verklighet, eftersom det är väldigt lätt att omedvetet skapa grupperingar och intolerans. Arno Tausch framhåller att den ökade immigrationen av muslimer till Europa kan vara en anledning till antisemitismens tillväxt (2015:68) då han menar att antisemitismen i deras hemländer är väldigt hög. Sverige tog år 2015 emot en stor flyktingvåg från Mellanöstern vilket enligt Tausch skulle kunna vara en anledning till att antisemitismen ökat. Dock tror jag inte att mottagandet av flyktingvägen

skulle ha bidragit till att antisemitismen ökat i Malmö då problemet funnits sedan många år tillbaka.

Samtidigt tror ingen av respondenterna att judarna har det svårare än någon annan etnisk eller religiös folkgrupp i staden och menar att det är många olika grupperingar som får känna av rasism och diskriminering. Något respondenterna också betonar är skapandet av grupper och hur tydligt det är i de flesta sammanhang i deras vardagsliv. Dessa kategoriseringar är viktiga för människan för att känna tillhörighet och gemenskap, men varför måste man bli fientlig mot en annan grupp? Enligt Hugo Valentin (1962:74) kan hat bildas då grupper känner olikhet mellan varandra. Som tidigare nämnt har ingen av respondenterna nämnt ordet *nazism*, förutom i samband med Förintelsen. Enligt mig är det extremt märkligt då man ser en tydlig ökning av högerpopulistiska rörelser växa fram väldigt snabbt i alla delar av Europa, inte minst i Sverige. Som Lööw (2015:130) nämner är judehatet en central diskurs inom den nazistiska ideologin, där även islamofobi och ziganofobi tillkommer.

Jag tror att människor präglas mer och mer av antijudiska föreställningar och negativa attityder blir uppenbara på alla samhällsnivåer. En accepterad, fientlig och nedvärderande jargong mot olika människor är märkbar, enligt alla respondenterna. Enligt deras erfarenhet arbetas det inte alls för att motverka antisemitism eller annan typ av rasism i gymnasieskolorna. Tre av respondenterna uttryckte att de hade önskat att det fördes mycket mer diskussion kring ämnet, då de är väl medvetna om den växande rasismen i vårt samhälle. Precis som Bachner poängterar är judarna inte den enda gruppen i det svenska samhället som varit måltavla för fientlighet och förutfattade meningar (2004:466) och detta är en oro ungdomarna har inför framtiden.

I Malmö startades projektet Amanah av grundarna imamen Salahuddin Barakat och rabbinen Moshe-David HaCohen. Projektet går ut på att med dialog skapa tillit och tolerans religioner emellan. Istället för att endast diskutera skillnader hålls det föredrag om teman och seder som traditionerna har gemensamt. Exempelvis har det hållits föredrag om omskärelse och kosher/halal. Amanah bjuder in till samtal med imamen och rabbinen och på så sätt byggs broar, vilket minskar intoleransen mellan grupperna. Det finns även möjlighet för skolor att delta i föredragen. På Amanahs hemsida kan man enkelt gå in och boka ett möte (<http://www.amanah.se>). Detta projekt skulle vara väldigt användbart i undervisningen för att främja tolerans och respekt mellan olika individer. Att erfara religiösa ledare föra goda diskussioner med ett gemensamt syfte är ett levande exempel på hur man kan vara en positiv förebild och skapa en grund för att förstå varandra och samexistera utan fördomar och förakt.

Efter detta arbete är jag osäker på om respondenternas föreställningar är faktiskt antisemitiska eller vardagsrasistiska. Vardagsrasismen beskrivs som alldagliga handlingar och åsikter som i sin tur leder till situationer som är rasistiska (Englund, 2006:14). Men förutom att problematiken med att vardagsrasism existerar och är kränkande, så skapas en kultur där människors fördomsfulla föreställningsvärldar sprids i omgivningen och till andra generationer och på så sätt blir normaliserad och accepterad. Jag vill hävda att detta är grogrunden till antisemitism.

Efter att ha utfört denna studie, som mer bör ses som en pilotstudie, ser jag indikationer på att det finns mycket att arbeta på och utveckla inom skolvärlden. Respondenternas berättelser från gymnasiet påminner om när jag själv gick i skolan och man endast pratade om antisemitism i en historisk kontext. Upplägget verkar vara det samma idag, trots att styrdokumentet är tydliga i sitt krav på värdegrundsarbete. Arbetet för att främja mångfald, tolerans och respekt för människor behöver göras utifrån elevernas egna premisser och förståelse av omvärlden. Endast då kan man skapa en gemensam och likvärdig värdegrund. Detta arbete vilar dessutom på alla professionella inom skolverksamheten och inte endast religionslärare. Skolorna har ett stort ansvar i att lära samhällets ungdomar om demokratiska värderingar och för att på bästa sätt värna om demokratin borde man i det dagliga skolarbetet bemöta dessa frågor.

Studier inom området antisemitism i dagens Sverige och hur det behandlas i skolan kan bidra till ett stöd för lärarna i hur de ska kunna undervisa i värdegrundsfrågor. Det vore även intressant att studera om insatserna är de samma inom kommunal och privat verksamhet. Kanske är det så att det också skiljer mellan programmen; att samhällsvetare fördjupar sig mer i dessa frågor, emedan andra knappt tar upp frågorna? Denna frågan är intressant då jag inte haft information om vilka program mina respondenter går på eller gick på. Ytterligare ett viktigt perspektiv är lärarnas syn på undervisningen, de insatser som görs och vilket reellt utrymme som ges för att kunna arbeta med värdegrundsfrågor.

Referenser

Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. (1. uppl.) Stockholm: Liber

Bachner, H. (2004). *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*. Diss. Lund: Univ. Stockholm

Bachner, H., & Ring, J. (2005). Antisemitiska attityder och föreställningar i Sverige. Forum för levande historia. Från: https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/antisemitiska-attityder-rapport.pdf

Beller, S. (2009). *Antisemitism: en aktuell genomlysning*. Stockholm: Hillelförlaget

Berggren, L. (2014). *Blodets renhet: en historisk studie av svensk antisemitism*. Malmö: Arx

Berggren, L. (1999). *Nationell upplysning: drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*. Diss. Umeå: Univ. Stockholm

Berman, M. (1990). *Allt som är fast förflyktigas: modernism och modernitet*. Lund: Studentlitteratur

Bergmann, W., & Wetsel, J. (2003). Manifestations of anti-Semitism in the European Union. Wien: Center for Research on Antisemitism Technische Universität Berlin.
Från: <https://www.jugendpolitikineuropa.de/downloads/4-20-1949/eustudieantisem.pdf>

Björkdahl Ordell, S. (2014). Etik. I J. Dimenäs (red.), *Lära till lärare: att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s. 21-28). Stockholm: Liber

Brinkkjaer, U. & Høyen, M. (2015). *Vetenskapsteori för lärarstudenter*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Bryczynski, P. (2014). Religious Modernism, Nationalism, and Antisemitism in Polish Catholicism and Egyptian Islam. *Journal of Religion & Society*, 16(1), 1-25. Från: <https://pdfs.semanticscholar.org/47a6/75028f842411812b8eb3b4bd9e96194fad2d.pdf>

Bryman, A. (2015). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2. uppl.). Stockholm: Liber

Englund, C. (2006). Rasism och främlingsfientlighet i Sverige – Antisemitism och islamofobi 2005. (s. 13-25). I Integrationsverkets rapportserie 2006:02. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige: antisemitism och islamofobi 2005*. Norrköping: Integrationsverket

Eriksen, T.H. (2004). *Rötter och fötter: identitet i en ombytlig tid*. Nora: Nya Doxa; 2004

Fein, H. (red.) (1987). *The persisting question: sociological perspectives and social contexts of modern antisemitism*. Berlin: De Gruyter

Goldberg, T. (red.) (2010). *Samhällsproblem*. (7. uppl.) Lund: Studentlitteratur

György-Ullman, K. (2011). Flerspråkighet, enspråkighet och etnisk identitet. (s. 23-54). I Wedin, Å. & Musk, N. *Flerspråkighet, identitet och lärande: skola i ett föränderligt samhälle*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Ingemann, J.H. (2016). *Vetenskapsteori för samhällsvetare*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups Utbildning

Lönnaeus, O. (2015-03-16). Judehatet ännu stort i Malmö. *Sydsvenskan*. Från: <https://www.sydsvenskan.se/2015-03-16/judehatet-annu-stort-i-malmo>

Löwander, B., & Hagström, M. (2011). Antisemitism och islamofobi: utbredning, orsaker och preventivt arbete. *Forum för levande historia*. Från: https://www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/antisemitism-och-islamofobi-rapport.pdf

Löw, H. (2015). *Nazismen i Sverige 2000-2014*. Stockholm: Ordfront

Martinez, R. R., Dye, L., & Gonzalez, L. M. (2017). A Social Constructivist Approach to Preparing School Counselors to Work Effectively in Urban Schools. *Urban Review: Issues and Ideas in Public Education*, 49(4), 511–528. Från: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ1156415&lang=sv&site=eds-live>

Norman Smith, D. (1996). The Social Construction of Enemies: Jews and the Representation of Evil. *Sociological Theory*, 14(3), 203-240. Från: https://www.jstor.org.proxy.mau.se/stable/3045387?origin=crossref&seq=1#metadata_info_tab_contents

Nylund Skog, S. (2006). Med Davidsstjärnan under tröjan - Upplevelser av diskriminering och judiskt ursprung i Sverige 2005. (s. 73-110). I Integrationsverkets rapportserie 2006:02. *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige: antisemitism och islamofobi 2005*. Norrköping: Integrationsverket

Okänd författare. (2019-11-02). Malmö vill hålla internationell konferens om antisemitism. Sveriges radio. Från: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=7152758>

Okänd författare. (2013-06-10). Därför blir antalet judar i Malmö allt färre. Världen idag. Från: <https://www.varldenidag.se/nyheter/darfor-blir-antalet-judar-i-malmo-allt-farre/cbbmfj!hkj4WBNJHXA9UX3dAJRAVA/>

Pihlgren, A.S. (2012). *Demokratiska arbetsformer: värdegrundsarbete i skolan*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Roos, L. (2014). Ansikte mot ansikte. (s. 203-216). I M. Löfstedt (red.), *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Shexo, R., & Larsson, J. (2017-12-08). Hätsk och hotfull stämning mot judar på demonstration. Sveriges radio. Från:

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=6839254>

Skolverket. (2011). Läroplan för gymnasieskolan. Från:

https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fcurriculum.htm%3Ftos%3Dgy&sv.url=12.6011fe501629fd150a2714f#anchor_1

Skolverket. (2011). Lgy. Ämne – Religionskunskap. Från:

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=1530314731%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DREL%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3>

Tausch, A. (2014). The new global antisemitism: Implications from the recent ADL-100 data (Middle East Review of International Affairs, nr 3). Från:

<https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=622087009029071101099000070016007024022042010014033020088071079077091105091080107005011118030002007113008088081006071104112086001006043079004118104019120082066102054007078094087001083007075112079117122024098101066120121104069072102122026026093117096&EXT=pdf>

Taylor, C. (1994). *Multiculturalism: examining the politics of recognition*. Princeton, N.J.: Princeton Univ. Press

TT. (2019-05-14). Ökning av antisemitiska brott i Tyskland. Sveriges radio. Från:

<https://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3304&grupp=6243&artikel=7220224>

TT. (2017-12-06). Erkänner Jerusalem som huvudstad: ”Katastrofalt”. Svenska dagbladet.

Från: <https://www.svd.se/trump-ger-besked-om-jerusalem>

Valentin, H. (1962). *Antisemitismen: historisk verklighet och psykologisk bakgrund*. Stockholm: Sv. bokförl. (Bonnier)

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer*.

Från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf?fbclid=IwAR1gUP->

[DY3eJOoyGqGFnW6t7Mu9ztWNh5ZueOTu4xEwUbTTZVKvevvFr8-M](http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf?fbclid=IwAR1gUP-DY3eJOoyGqGFnW6t7Mu9ztWNh5ZueOTu4xEwUbTTZVKvevvFr8-M)

Wellros, S. (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga

Intervjuguide

Frågor

1. Berätta vad du vet om judarnas historia.
2. Berätta vad du vet om judar idag.
3. Beskriv dina tankar om judar.
4. Känner du någon jude?
5. Pratar man om olikheter människor emellan i skolan? (T.ex. olika trosuppfattning, olika livsåskådning, identitetsfrågor)

Ex på följdfrågor till judefrågan

Varför känner du så?

Vem har du fått höra det av?

Är det en uppfattning du delar med din familj?

Tycker dina kompisar samma sak som dig? Varför?

Hur menar du?

Medier? Sociala medier, nyheter mm.

Hur är den personen?

Vad baserar du det på?

Ex på följdfrågor till värdegrundsarbete

Pratar ni om rasism/diskriminering/mm på specifika lektioner?

Varför pratar ni inte om sånt i skolan?

Varför är det viktigt att prata om sånt i skolan?